

ТУРИЗМ СОҲАСИДАГИ МУАММОЛАР ВА УЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШ ЙИЛЛАРИ**Зарикеев Расул Полатович***Қарақалпақ давлат университети,
Мустақил докторанти*

Аннотация: *Хизмат кўрсатиш соҳаси аксарият давлат иқтисодиётлари учун тобора муҳим аҳамият касб этмоқда. Шу билан бирга, туризм асосан хизмат кўрсатиш соҳаси ва ишчи кучига таянадиган кўп қиррали ва тез суръатларда кенгайиб бораётган иқтисодий фаолият сифатида тан олинади. Ушбу мақолада туризм соҳасида бартараф этилиши лозим бўлган бир қатор муаммолар ва таклифлар келтирилган.*

Калит сўзлар: *туризм, иқтисодий ўсиш, турист, пандемия, сайёҳлик корхоналари, аҳоли бандлиги, ишсизлик.*

Аннотация: *Сектор услуг становится все более важным для большинства государственных экономик. В то же время туризм признается многогранной и быстро расширяющейся экономической деятельностью, которая опирается в первую очередь на сектор услуг и рабочую силу. В данной статье представлен ряд проблем и предложений, которые необходимо решить в сфере туризма.*

Ключевые слова: *туризм, экономический рост, туризм, пандемия, туристические предприятия, занятость, безработица.*

Annotation: *The service sector is becoming increasingly important for most public economies. At the same time, tourism is recognized as a multi-faceted and rapidly expanding economic activity that relies primarily on the service sector and the workforce. This article presents a number of problems and suggestions that need to be addressed in the field of tourism.*

Keywords: *tourism, economic growth, tourism, pandemic, tourism enterprises, employment, unemployment.*

Хизмат кўрсатиш соҳаси аксарият давлат иқтисодиётлари учун тобора муҳим аҳамият касб этмоқда. Шу билан бирга, туризм асосан хизмат кўрсатиш соҳаси ва ишчи кучига таянадиган кўп қиррали ва тез суръатларда кенгайиб бораётган иқтисодий фаолият сифатида тан олинади. Мамлакатимизда кейинги йилларда туризм индустриясини ривожлантириш, шу жумладан, имкон қадар қулайлик яратиш, тармоқнинг рақобатбардошлигини янада ошириш, кўрсатиладиган хизматлар сифатини яхшилаш ва жаҳон бозорида миллий туристик маҳсулотни фаол танитиб бориш бўйича изчил чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Шу билан биргаликда туризм соҳасида бартараф этилиши лозим бўлган бир қатор муаммолар ҳам мавжуддир. Қуйида улар ҳақида батафсил тўхталиб ўтамыз.

Тарихий масканлар бўйича сайёҳларда маълумотнинг йўқлиги

Ҳар бир вилоятда сайёҳларни ўзига жалб қиладиган туристик марказлар ташкил қилса бўлади. Масалан, Наманган гуллар шаҳри, йилига бир маротаба ўтказиладиган гуллар фестивали кам. Балки гуллардан иборат катта макетлар яшаш мумкин. Ёки Сурхондарёнинг қадди баланд тоғлари бағридаги юлдузли “open hotel” ёки Имом Термизий номидаги музейни кўришни хоҳламайдиган одам бўлмаса керак, уларни қизиқтира билиш керак, холос. Чет еллик сайёҳлар юртимизга фақат тарихий шаҳарларимиз-у, ош-овқатларимиз учун келишади десак, адашамиз. Таҳлил қилиб кўрилса, сайёҳларнинг юртимизга келиши учун жуда кўп сабаблари бор. Алишер Навоий, Мирзо Улуғбек, Ал-Хоразмий, Имом ал Бухорий каби тарихий шахслар ҳам туристларда қизиқиш уйғотиши табиий ҳол ҳисобланади. Шотландияда Шерлок Холмснинг яшаган уй мавжуд. Шерлок Холмс йўқ одам, у адабий асар қаҳрамони аммо туристлар дунёнинг қанча бурчагидан унинг ўқиган китобларини, фойдаланган кўз ойнаги ва кийган костюмларини кўриш учун ташриф буюради. Мисол учун Бухоро вилоятининг ўзида ҳам бир қатор тарихий обидалар мавжуддир. Бухоронинг кўҳналигидан дарак бергувчи меъморий ёдгорликлари –Мағоки Аттор, Исмоил Сомоний, Чорбакр, Минораи Калон, Арк қалъаси, Лабиҳовуз, Чорминор, Баҳоуддин Нақшбанд мақбараси бошқа қатор обидалари тасвири тошда муҳрланган. “Дил ба ёру, даст ба кор”—улуғ пир Баҳоуддин Нақшбанднинг монументга битилган бу ҳикмати донишманд аждодларимизнинг қолдирган улкан маънавий мероснинг ўзига хос намунаси сифатида кўзга ташланиш баробарида бугунги авлодни мазкур даъватга амал қилишга чақиради.

Эскизлари бевосита Президентимиз ғоялари асосида тайёрланган монумент марказида уч авлод—бахтиёр ёш оила—ота, она ва бола, ниҳол ўтқазаетган бобо ва набира ҳамда уй қураётган ота ва ўғилнинг барелефли ҳайкаллари акс эттирилган. Бунда чуқур фалсафа бор: ҳаёт адабий, умр ўткинчи, инсоннинг эзгу амаллари мангу қолади, бу дунёда инсон эзгу ишлар қилмоғи, фарзандлари келажagini, эл-юртининг эртасини ўйламоғи керак.

Обида тепасига ўрнатилган баландлиги 5 метр, вазни 32 тоннадан иборат, айланиб турувчи улкан ер шари узоқ-узоқлардан кўзга ташланади. Унда Ўзбекистонимиз харитаси тасвирланган. Мамлакатимиз мустақилликка эришгач, дунё билан юзлашди, жаҳон ҳамжамиятида ўз ўрнини эгаллади, деган теран маъно ифодаланган. Ушбу обида миллий маънавиятимизнинг монументал ифодасидир.

Истиқлолнинг дастлабки йилларида республикамызда қатор театрлар реконструкция қилиниб, ижодий жамоалар ихтиёрига топширилган эди. Бухоро давлат мусиқали драма театрининг маданий марказдаги муҳташам биноси сўнгги чорак асрда мамлакатимизда пойдевордан қурилган ягона театрдыр. Санъаткорлар ва томошабинларнинг бир неча авлоди армонлари рўёбга чиқиб, барпо этилган бу театр ўзининг кўркемлиги, замонавий сахна имкониятлари ва

ёриткичлари билан жиҳозлангани, унда яратилган қулай шарт-шароитлари билан Марказий Осиёдаги энг гўзал санъат масканидир.

“Кўҳна ва боқий Бухоро” монументи, вилоят театрининг янги биноси ҳамда замонавий лойиҳа асосида барпо қилинган амфитеатрни ўз ичига олган, гулзор ва хиёбонлардан иборат маданий марказ ҳам улар қаторидан ўрин олиб, истиқлолимиз шарофати, халқимиз қудрати ҳамда Президентимиз ташаббускорлиги ва раҳнамолиги билан шариф шаҳар янада гўзаллашиб, чинакам Шарқ гавҳарига айланди.

Иш ҳақи ҳамда иш шароитлари муаоммолари

Яшаш ва меҳнат шароитларини яхшилаш бўйича Европа жамғармаси ҳисоботида айтилишича, меҳмонхона ва ресторанларда ўртача тўлов миқдори Европа Иттифоқига аъзо барча давлатлардаги ўртача иш ҳақи билан солиштирганда паст. Умуман олганда, туризм ва меҳмондўстлик сектори соатлик иш ҳақининг паст ставкалари, вақт ўтиши билан қўшимча пулсиз ишлаш, ҳафтасига 50 соатлик узоқ иш соатлари, энг юқори мавсумда кам ёки етарли танаффуслар билан эътироф этилади. Бошқа муаммолар - нотўғри бошқарув услуги/корпоратив фалсафа ва етакчилик услуги, масалан, режадан ташқари ишга қабул қилиш, ходимлар алмашинувига етарлича эътибор бермаслик, импорт қилинган ишчи кучи, ходимларни активдан кўра харажат деб ҳисоблаш, демократия концепциясига зид бўлган қатъий етакчилик, етарли даражада тренинглари йўқлиги ва кўп вазифалар кабилардир. Сабаби, туризм бандлиги кўпинча қуйидаги омиллардан бири ёки бир нечтаси билан қийинлашади: мавсумийлик (йилнинг баъзи ойларида сайёҳлар сони жуда паст бўлади, шунинг учун туризм ва меҳмондўстлик бизнеси ходимларини қисқартиради. Бунга жуда яхши мисол туристлар келади. Эфиопияга сентябрдан февралгача, қолган ойларида эса уларнинг сони сезиларли даражада камайди) ярим кунлик ва/ёки ортиқча иш вақти; Кам ҳақ тўланадиган (ёки тўланмаган) оилавий меҳнат; ва норасмий ёки баъзан ноқонуний меҳнат, бу ерда ўлчаш анча қийин. Бундан ташқари, туризм ва меҳмондўстлик соҳасида бандлик имкониятлари саноат дуч келадиган турли хил қийин вазиятларга таъсир қилади. Эбола ва КОВИД-19 вируси каби янги юқумли касалликнинг тарқалиши ҳам туризм соҳасидаги муаммолардан ҳисобланади. Жаҳон иқтисодиётидаги инқирозлар ва электрон бизнес, электрон маркетинг ва виртуал туризмни қўллаш каби туризм ва меҳмондўстлик соҳаларида технологик тараққиёт. Шу сабабларга кўра кўплаб туризм ва меҳмондўстлик соҳалари ўз бизнесларини йўқотмоқда. Бу иш берувчилар ишчи кучини ишдан бўшатишнинг асосий сабабидир, бу эса ишсизлик даражасини келтириб чиқаради.

Туристларнинг хоҳишларига мос талабнинг ўрганилмаганлиги

Ўзбекистон ҳудудига ташриф буюрувчи туристлар одатда ҳар бир давлатга хос ўзига хосликни хоҳлашади, яъни ўзгача табиат, сайёҳлик ҳудудлари яъни тарихий жойлар, миллий ўзбек таомлари, заргарлик буюмлари, ҳамда унчалик

қиммат бўлмаган эсдалик совғаларини олиш. Буларнинг барчаси ўз навбатида иш ўринларини яратувчи омиллар ҳисобланади. Мустақилликнинг дастлабки кунлариданоқ иқтисодий қийинчиликларга қарамай, давлатимиз томонидан маданият ва санъатни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратила бошланди. У халқнинг бой маданий мероси ва анъанавий кадриятлари билан қизиқишини кучайтирди. Ҳукумат томонидан ҳунармандчиликнинг ўзбек халқининг ижтимоий-иқтисодий ва маънавий-мафкуравий ҳаётидаги аҳамияти, миллий ҳунармандчиликнинг чуқур илдизлари ва ўзига хос хусусиятлари ҳисобга олиниб, уни янада ривожлантириш, ҳунармандчилик ва ҳунармандчилик маданиятини тиклаш бўйича қатор вазифалар қўйилмоқда. Эътибордан четда қолган турлар, ҳунармандчиликка ўқитишни такомиллаштириш кабиларга алоҳида Эътибор қаратилмоқда. Хусусан, бугунги кунгача сақланиб қолган ташкилий бошқарув тизимини ўзгартириш зарур. Миллий ҳунармандчилик санъатининг мутахассислари ва ҳақиқий усталарини тайёрлаш, қишлоқларда маҳаллий ёшлар ўртасида ҳунармандчиликни тарғиб қилиш асосий вазифалардан ҳисобланади

Анъанавий халқ ҳунармандчилиги марказлари, ҳунармандлар, бадий анъаналарга оид маҳсулотларни рўйхатдан ўтказиш – инвентарларни каталоглаштириш бугунги кунда нафақат Ўзбекистонда ҳам жаҳон ҳамжамиятининг бир қисми сифатида долзарб масала ҳисобланади. Шу боис, бугунги кунда халқ ҳунармандчилигини илмий жиҳатдан ўрганиш, айрим марказ ва ҳудудлардаги ҳунармандчиликнинг бадий-технологик хусусиятларини чуқур ўрганиш, халқ ҳунармандлари ва йўқолган ҳунармандчиликни аниқлаш ва шу орқали ҳунармандчиликнинг ўзига хос анъаналарини ривожлантириш долзарб вазифа ҳисобланади. Масалан, бадий ҳунармандчиликка қаратилаётган катта эътибор туфайли бу соҳа маҳаллий ва ташқи бозорда катта даромад келтирмоқда, бироқ бу анъаналарни ўрганиш йетарли даражада эмас. Бу соҳанинг ривожланмаётганлиги ёки бўлмаса бу соҳага бўлган қизиқишнинг камаяётганлиги туризм соҳасига ҳам бевосита таъсир кўрсатади. Маҳсулот сифати ҳақида сўз борар экан, унда устанинг ҳунармандчилик анъаналари қандай акс этаётгани, бозорга чиқариш учун ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар, кўرғазмаларда намоиш этиш мақсадида ўз маҳсулотларида ҳунармандчилик анъаналарини очиб беришга ҳаракат қилиш лозим.

Авиабилетлар нархининг юқорилиги

Ҳозирги кундаги яна бир муаммолардан бири авиабилетлар нархининг юқорилиги ҳисобланади, бу ҳам ўз навбатида туристларнинг оқимига таъсир кўрсатувчи жиҳат бўлиб қолмоқда. Чет еллик сайёҳларнинг мамлакатимизга асосий ташрифи авиарейс орқалидир. Охирги пайтлар бу соҳада янги қарорлар, чора-тадбирлар ишлаб чиқилди. Айниқса, Ислом Каримов номидаги “Тошкент” халқаро аэропортида йўловчилар учун имкониятлар яратилганидан хабаримиз

бор, энг ютуқли тарафи бу паспорт назоратидан ўтишнинг қисқарганлигидир. Бироқ нархлар ҳали-ҳамон тош қотиб турибди. Авиачипта нархларини оптималлаштириш ва авиакомпаниялар сонини кўпайтириш, соҳада соғлом рақобатни шакллантириш вақти келди.

Меҳмонхона хизматларининг сифати юқори эмаслиги

Сайёҳлар одатда саёҳат қилмоқчи бўлган юртнинг шарт-шароитлари билан обдон танишиб чиқишади. Аксарият сайёҳлар бу бўйича маълумотларни меҳмонхона сайтларидан олишади. Меҳмонхоналарнинг сервиси, туристлар учун чегирмалар мавжудлиги, имкониятларига қараб меҳмонхона танлашади. Меҳмонхоналаримизда хизмат кўрсатиш сифати қувонарли даражада эмаслигини яхши биламиз. Хусусий уйлар негизида ташкил қилинган кичик отел ва хостелларда хизмат кўрсатиш сифати сайёҳларни тўлиқ қониқтиряпти деб айтолмаймиз. Айниқса, меҳмонхоналарда такси хизматининг йўқлиги сабаб, юртимизга келган сайёҳлар аэропортдан, яъни остонадан туриб катта муаммоларга дуч келмоқда. Бундай муаммоларга ечим сифатида, кадрлар танқислигининг олдини олиш, меҳмонхоналарда такси ва гид хизматини йўлга қўйиш, меҳмонхона расмий сайтлари орқали Ўзбекистоннинг туристик имижини шакллантириш, юртимизга иккинчи ва ундан кўп маротаба келаётган сайёҳлар учун чегирмалар ташкил этилса, мақсадга мувофиқ бўларди.

Хулоса ва таклифлар

Ўзбекистонга дунёнинг турли нуқталаридан минглаб сайёҳлар келади. Улар бу шариф заминда тарих билан юзлашадилар. Инсониятнинг асрлар оша яшаб келаётган эзгу тутумлари, маданияти ва қадриятларига гувоҳ бўлиб, уларнинг моҳиятида ётган умумбашарийлик, боқийлик сирларини англашга уринадилар. Тадқиқотни амалга ошириш жараёнида амалга оширилган тадқиқотлар ва ўрганишлар натижасида қуйидаги хулоса ва таклифларни шакллантиришга муваффақ бўлдик:

1.Туризм соҳаси ҳозирги вақтда энг катта муаммолардан бирига дуч келмода, бу муаммо пандемия муаммоси ҳисобланади, шу сабабдан ҳам туризм соҳасини пандемиядан олдинги ва пандемиядан кейинги даврга бўлиш лозим ҳисобланади, яъни пандемиядан кейинги туризмда ўз навбатида хавфсизлик тизимига катта эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

2.Республика ва вилоятлардаги тарихий обидалар, масканларнинг тарихи бўйича ўша ердаги аҳолига ҳам турларни ташкил этувчи гидларга ҳам тўлиқ маълумот бериш лозим, айрим вазиятларда бир обида ҳақида бир бирига умуман алоқадор бўлмаган маълумотларнинг берилиши тушунмовчиларга сабаб бўлади ва туристларнинг Ўзбекистон ҳақида фикрларига таъсир кўрсатиши мумкин.

3.Меҳмонхоналарнинг барчасининг ўзида меҳмонларни кутиб олиш яъни аэропорт ёки вокзалларда кутиб олиш хизматини жорий этиш лозим, чунки

аэропортдан меҳмонхонага боришдаги нархлар жуда ҳам баланд ва кейинчалик бу ҳолат давлатнинг туризм имиджига таъсир кўрсатади.

4. Тарихий обидалар, туризм қишлоқ ва маҳалларини ўзида мужассамлаштирувчи платформани жорий этиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади, чунки бундай ҳудудларда туризм инфратузилмаси ривожланмаган бўлиши мумкин, буларни ривожлантириш учун еса молиявий ресурслар талаб қилинади ва бу ресурсларнинг рентабеллик даражаси юқори бўлмаслиги мумкин. Платформани мобил илова орқали интеграциялаш ҳамда ҳар бир диққатга сазовор жой тўғрисидаги маълумотларни унда мужассамлаштириш чекка ҳудудлардаги туристлар оқимини яхшилашга сабаб бўлади, бу эса ўша ҳудуд аҳолисининг даромадларини ошишига хизмат қилади.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎХАТИ:

1. Abduvali Isadjanov, Ilyos Gulmurotov, O'zbekistonda Turizmni rivojlantirish: zamonaviy tendensiyalar va milliy ustuvorliklar, The Light of Islam, 1-son 2020 йил
 2. Bahtiyor Iskandarovich Ashurov, Ichki turizmni ayollarni ish bilan taminlashdagi ta'siri, academic research in educational sciences, volume 2, issue 4, 2021.
 3. Yunis E (2009) Tourism an engine for Employment Creation: The fifth UNWTO international conference on tourism statistics: tourism and employment: an overview by UNWTO. Bali, Indonesia, 30 march-2 April, 2009:
 4. Dayananda K (2014) Tourism and Employment: Opportunities and Challenges in Karnataka - Special
 5. Crompton, J.L. (1979). Motivation for pleasure vacation. Annals of Tourism Research, 6, 409-424.
 6. Wasche, H., Woll, A. (2010). Regional Sport Tourism Networks: a conceptual framework. Journal of Sport&Tourism, 15(3), 191-214.
- EUROSTAT расмий ҳисоботлари
7. <https://www.statista.com/statistics/269025/worldwide-mobile-app-revenue-forecast/>
 8. <https://www.unwto.org/international-tourism-growth-continues-to-outpace-the-economy>
 9. <https://factory.dev/blog/travel-tourism-mobile-app>
 10. <https://www.trt.net.tr/uzbek/turk-dunyosi/2019/02/22/>